Gdynia, 3 sierpnia 2020r.

dr hab. Jacek Potulski, prof. ucz.
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Gdański

Recenzja

Rozprawy doktorskiej Pana magistra Marcina Piotrowskiego pt. „*Kara dożywotniego pozbawienia wolności w polskim prawie karnym*" napisanej pod kierunkiem Pana dr. hab. Radosława Krajewskiego prof. UKW na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

I. WYBÓR TEMATU ROZPRAWY.

Wybór problemu badawczego, jak i sposób jego ujęcia w tytule rozprawy warte są wsparcia. Autor szczegółowo uzasadnił wybór tematu, wskazując na potrzebę poszerzenia dyskursu naukowego w ramach zwartego problemu naukowego. Autor słusznie wskazał na konieczność „odświeżenia" dyskursu naukowego w zakresie kary dożywotniego pozbawienia wolności (*notabene* ciekawie postulując w przedmiocie używania nazwy „dozgonnego pozbawienia wolności"), jego uzupełnienie czy uwspółcześnienie. Oczywiście pojawia się pytanie, czy rzeczywiście w badaniach naukowych mieliśmy lukę (rozumianą jako brak niezbędnych rozważań) w zakresie kary dożywotniego pozbawienia wolności, czy po prostu Autor szukał uzasadnienia dla wyboru tematu. Nie budzi jednak wątpliwości, że w nowym piśmiennictwie opracowania monograficznego na wskazany temat „brakuje". Z perspektywy recenzji rozprawy doktorskiej jest to kwestia wtórna z uwagi na niebudzące wątpliwości spostrzeżenie co do autorskiego i indywidualnego charakteru opracowania.

Wartością wyboru tematu jest jego zwartość, która pozwala na kompleksową analizę zarówno dogmatyczną na poziomie prawa aktualnego, historyczną, badania aktowe i statystyczne. Omówienie najsurowszej z kar daje też prawo do rozważań na temat jej wyjątkowości i specyfiki orzekania. Z pewnością stosunkowa rzadkość praktyczna orzekania kary dożywotniego pozbawienia wolności może utrudniać prowadzenia kompleksowych analiz aktowych, jednakże Doktorant w sposób rzetelny i dogłębny zajął się tematyką spraw okręgu

Włocławskiego w ramach Apelacji Gdańskiej i w związku z tym mógł pokusić się nie tylko o przedstawienie poszczególnych spraw ale też o ich analizę merytoryczną.

II. ZAKRES ROZPRAWY I PROBLEM BADAWCZY.

Autor, jak już wskazano powyżej podjął się analizy problemu opisanego syntetycznie. Jednakże Jego rozważania, także z uwagi na historyczno-porównawcze aspekty pracy sięgają genezy tejże kary, opisują problemy jej stosowania w okresie nowożytnym, okresie międzywojennym czy ustawodawstwie Polski Ludowej. Rozprawa poza dogmatyką i analizą akt odnosi się również do problemów filozofii prawa karnego, w szczególności filozofii kary, w tym kary dożywotniego pozbawienia wolności.

Problem badawczy został zidentyfikowany we wstępie pracy. Autor zaprezentował tezę, że kara dożywotniego pozbawienia wolności jest potrzebna, odpowiada aksjologii współczesnego prawa karnego i realizuje funkcję izolacyjną (a więc jak się wydaje eliminacyjną) wobec najbardziej zdemoralizowanych sprawców przestępstw.

Teza ta w toku pracy, zwłaszcza na poziomie analizy dogmatycznej akt jest uzasadniana poprzez szczególnie drastyczne przypadki omawiane w badaniach aktowych. Co ciekawe Autor zestawia argumentację Sądu Apelacyjnego w Gdańsku pokazując nie bez racji pewien dysonans w zakresie istnienia lub nie stosowania najwyższego wymiaru kary.

Bardzo ciekawe i wartościowe są w tym aspekcie również analizy statystyczne. Obrazują one postrzeganie kary dożywotniego pozbawienia wolności w relacji prawników – ogółu społeczeństwa. I wbrew pierwotniej intuicji autora niniejszej recenzji – relacje te nie są szczególnie różne.

III. UKŁAD ROZPRAWY.

Układ pracy jest bardzo logiczny i czytelny. Poszczególne rozważania wynikają z siebie i wzajemnie nawiązują. W szczególności Autor zaczyna od aspektu historycznego, poprzez filozofię kary dożywotniego pozbawienia wolności, analizie aktualnych przepisów na badaniach aktowych i statystycznych kończąc.

Końcowe badania statystyczne są prezentowane w przejrzystej formie diagramów. Jako pewien mankament można uznać niejasne opisanie poszczególnych wyników analiz –

czytelniejsze byłoby po prostu zacytowanie wprost zadanego pytania. Są one „ukryte" w treści pracy i jako takie identyfikowalne ale w stopniu utrudnionym.

IV. OMÓWIENIE ROZPRAWY.

Recenzowana rozprawa liczy 371 strony, przy czym na 323 stronach zawarte są rozważania merytoryczne. Pozostała część to bibliografia i streszczenie. Z pewnością jest to więc praca obszerna. W pracy wykorzystano nie ponumerowano pozycji w bibliografii – o ile więc recenzent się nie pomylił w wyliczeniach to bibliografia zawiera: 191 publikacji zwartych, 154 artykuły, 29 judykatów, odwołania do stron internetowych i opracowanych w sprawie 6 spraw. Analizując przytoczoną literaturę i orzecznictwo szczególnie należy zwrócić uwagę na bardzo dużą liczbę pozycji literatury i stosunkowo skromną liczbę cytowanych orzeczeń. Literaturę wykorzystano wyłącznie polską (jedna publikacja anglojęzyczna wśród cytowanych stron internetowych). Patrząc na tytuł rozprawy z pewnością skupienie się na literaturze krajowej jest prawidłowe. Rozszerzenie badań o literaturę zagraniczną wiązałoby się z koniecznością poszerzania już i tak obszernego opracowania. Warto podkreślić, iż dobór literatury odnosi się praktycznie do wszystkich znanych publikacji literatury przedmiotu. Pominięto pozycję trochę na uboczu tematu, ale wartościową jak np. I. Jankowskiej-Prochot[1] ale też polskie publikacje dotyczące relacji przedmiotowej kary z orzecznictwem ETPCz[2]. Trochę obrazuje to pewną słabość opracowania, jakim właśnie jest brak wskazanych rozważań na płaszczyźnie konwencyjnej (EKPCz) czy płaszczyźnie innych regulacji międzynarodowych.

Całość rozważań, poprzedzona wstępem i zakończona wnioskami końcowymi, zawarta została w pięciu rozdziałach. Treść rozprawy odpowiada przyjętemu tytułowi oraz tytułom rozdziałów.

We Wstępie recenzowanej pracy opisano cele badawcze, kierunki rozważań, wskazano to co jest szczególnie ważne dla Doktoranta. Ogólnie mówiąc wstęp pracy jest czytelny i jasny a założenia pierwotne znajdują odzwierciedlenie w treści pracy.

---

[1] Kara dożywotniego pozbawienia wolności w irlandzkim prawie karnym a wyrok w sprawie "Ice Queen Killer", Prok. i Pr. 2019 r. nr 4

[2] K. Warecka: Strasburg: Kara dożywotniego pozbawienia wolności tylko dla dorosłych mężczyzn to nie dyskryminacja. Khamtokhu i Aksenchik przeciwko Rosji - wyrok Trybunału z 24 stycznia 2017 r., skarga nr 60367/08, Lex/el.; B. Nita-Światłowska: Możliwość orzeczenia Kara dożywotniego pozbawienia wolności bez dostępu do warunkowego przedterminowego zwolnienia jako przeszkoda ekstradycji wynikająca z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, EPS 2017/6/27-33.

W Rozdziale I rozprawy doktorskiej Autor opisuje historię kary dożywotniego pozbawienia wolności. Doktorant w sposób szczegółowy opisuje regulacje historyczne, zarówno z perspektywy polskiej jak i międzynarodowej. Ważne jest to, że Autor nie tylko wskazuje na historyczne regulacje prawne, ale odnosi się również do poglądów ówczesnej doktryny prawa karnego (np. Krzymuski, s. 45). Generalnie – Rozdział I. to kopalnia wiedzy historycznej, również w zakresie literatury prawno-historycznej. Co prawda – nieco zastanawiają uwagi Autora co do istoty kary dożywotniego pozbawienia wolności – nie tyle co do ich treści ale faktu umieszczenia w części historycznej (s. 48) Są one umieszczone przede wszystkim w kontekście podmiotowego aspektu wymierzania kary dożywotniego pozbawienia wolności (w miejsce kary śmierci). Co ważne Autor nie przyjmuje bezkrytycznie historycznych wywodów przedstawicieli doktryny ale porównuje je z tekstami źródłowymi (s. 61) i wskazuje, iż pewne tezy stawiane bywają na wyrost. Bardzo ciekawa jest analiza konkretnych przypadków wykonywania kary dożywotniego pozbawienia wolności (*vide* s. 77). Nadają one pracy dużo kolorytu i pokazują na historyczne zmiany w podejściu do realizacji prawa karanego. Bardzo solidnie opisane są również regulacje powojenne i ustawowe odejście od kary dożywotniego pozbawienia wolności w okresie PRL.

Rozdział II. opisuje poglądy spór o karę dożywotniego pozbawienia wolności z perspektywy historycznej, filozoficznej czy kryminalnopolitycznej. Pewne wątpliwości budzi wspomniana wcześniej kwestia systematyzacji – czy rozważania dotyczące historycznych aspektów racjonalności kary dożywotniego pozbawienia wolności nie powinny być dokonane w Rozdziale I., czy też tezy o charakterze ogólnym z Rozdziału I. nie powinny znaleźć się w Rozdziale II? Brakuje tutaj pewnej konsekwencji, co wskazano powyżej. Uwaga ta nie umniejsza jednak wartości samych rozważań dotyczących sensu kary dożywotniego pozbawienia wolności. Jest to jednak miejsce, w którym warto byłoby rozszerzyć rozważania o znane orzecznictwo ETPCz odnoszące się do przedmiotowego zagadnienia – Konwencja interpretowana przez Trybunał jest prawem w Polsce i jako taka nie powinna być pomijana. Podkreślić tu trzeba wyrok ETPCz z 4.10.2016 r., sygn. 37871/14 i 73986/14 w sprawie T.P. i A.T. przeciwko Węgrom, w którym ETPCz stwierdził, że węgierska ustawa, która przyznaje osobie skazanej na karę dożywotniego pozbawienia wolności możliwość ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie dopiero po 40 latach, narusza zakaz nieludzkiego i poniżającego traktowania i karania. ETPCz wskazał, że kara dożywotniego pozbawienia wolności narusza zakazy wynikające z art. 3 EKPCz, jeżeli osoba skazana nie ma realnej możliwości ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie najpóźniej po odbyciu kary

25 lat kary pozbawienia wolności. Uwagi ETPCz są również elementem rozważań w przedmiocie sporu co do istoty kary dożywotniego pozbawienia wolności i w związku z tym nie powinny być pomijane.

Z drugiej strony - wartościowa jest analiza poglądów głównych współczesnych przedstawicieli doktryny (s. 129 i n.) dotyczących kary dożywotniego pozbawienia wolności – co ciekawe w wielu przypadkach krytycznych. W tym miejscu warte byłoby też przedstawienie poglądów Autora – z pewnością naukowo byłoby to bardziej wartościowe niż prezentowanie populistycznych i niepoprawnych terminologicznie („dożywocie") wywodów czynnego polityka (s. 136).

Z bardzo dużym zainteresowaniem można przeczytać historię „powrotu" kary dożywotniego pozbawienia wolności opisaną w Rozdziale III. opracowania. Autor słusznie łączy zagadnienia modyfikacji polskiego systemu penalnego z rewolucją Solidarności i demokratyzacją Rzeczypospolitej. Słusznie wprowadzenie kary dożywotniego pozbawienia wolności Doktorant łączy z rezygnacją z kary śmierci, najpierw na poziomie moratorium a następnie na poziomie ustawowej likwidacji kary głównej. Prawidłowo tez zarysowano problem amnestii z 1989 r., która orzeczoną już karę śmierci zamieniała na karę 25 lat pozbawienia wolności. Ciekawie opisano również projekty ustaw, które niosły za sobą incydentalne zmiany polskiego prawa karnego oraz dyskusję nad nowym Kodeksem karnym. Zasadne było też opisanie proponowanych zmian do k.k., także tych, które proponowano w 2019 r. W tym miejscu jednak warto by było umieścić polskie regulacje na tle prawa innych państw europejskich. Wydaje się, że warto było by polską drogę do likwidacji kary śmierci (połączoną z wprowadzaniem kary dożywotniego pozbawienia wolności) porównać z modelem innych nowych demokracji europejskich. Z pewnością takie rozszerzenie rozważań nadałoby recenzowanej pracy dodatkowej wartości merytorycznej.

W dalszej części Rozdziału III w sprawozdawczy sposób przedstawiono katalog przestępstw zagrożonych karą dożywotniego pozbawienia wolności. Ciekawe są tutaj zwłaszcza rozważania historyczne odnoszące się do relacji kary śmierci i kary dożywotniego pozbawienia wolności (s. 149). Bardzo ważne jest też podkreślenie wyjątkowego charakteru kary dożywotniego pozbawienia wolności. Autor ciekawie przedstawia odpowiednie poglądy doktryny, wskazując na istniejący spór co do roli tejże kary w systemie prawa karnego. Ważne jest też, że odwołania do poglądów doktryny są obszerne, pogłębione wskazujące na dokonaną szeroką i dogłębną kwerendę. Jednocześnie Autor nie pozostawia jedynie uwag opisujących tradycyjne już spory w doktrynie ale także opiera się na cytowanym orzecznictwie oraz

badaniach statystycznych, które rzeczywiście taki wyjątkowy charakter omawianej kary potwierdzają.

Jak już wspomniano wyżej uwagi dotyczące „zaostrzania" odpowiedzialności karnej w trybie art. 77 par. 2 k.k. a przede wszystkim zakazu warunkowego zwolnienia określonych kategorii skazanych powinny zostać opatrzone uwagami odnoszącymi się do coraz bogatszego orzecznictwa ETPCz (zob. s. 208-209 dysertacji, gdzie Autor wskazuje, że jednak wie o problemie) i jako takie nie mogą opierać się wyłącznie na prawie kodeksowym. Nie zmienia to faktu, że uwagi Autora patrząc *stricte* z perspektywy normatywnej są prawidłowe i słuszne.

Bardzo ciekawe są rozważania Autora będące wynikiem bogatej analizy akt spraw przed Sądem Okręgowym we Włocławku i odpowiednio Apelacji Gdańskiej (Rozdział IV). Doktorant przedstawia poszczególne sprawy zakończone wyrokiem skazującym na karę dożywotniego pozbawienia wolności dotyczące czynów z lat 2001-2011. Metodyka opisu przypadków jest prawidłowa – krótki opis najważniejszych elementów sprawy wsparty jest charakterystyką sprawców oraz omówieniem konsekwencji karnoprawnych, w tym w szczególności przesłanką wymierzenia kary dożywotniego pozbawienia wolności. Co ważne analiza akt została podsumowana ciekawymi wnioskami z badań, z których jeden, najsmutniejszy, należy zacytować: „można zauważyć brak ukształtowanej w sposób jednolity linii orzeczniczej, która byłaby drogowskazem do orzekania kary dożywotniego pozbawienia wolności przez inne składy orzekające" (s. 280).

W Rozdziale V Doktorant opisał dokonane przez siebie badania ankietowe dotyczące kary dożywotniego pozbawienia wolności. Bardzo wartościowe jest podzielenie grup badawczych na „profesjonalistów" i osoby niebędące prawnikami. Poszczególne pytania ankietowe były zadawane dwóm dużym grupom badanych a następnie odpowiedzi były przez Autora porównywane. Prezentacja odpowiedzi była dość czytelna a wykresy jasne i precyzyjne. Co ważne podsumowanie ankiet doprowadziło do mimo wszystko zaskakującej konkluzji o braku większych różnic w ocenie kary dożywotniego pozbawienia wolności w różnych grupach społecznych. Badania opisane w Rozdziale V dysertacji są ciekawe i bardzo wartościowe.

Zakończenie pracy stanowi ciekawe i logiczne podsumowanie pracy Autora.

Podsumowując merytoryczną zawartość pracy wskazać należy, że ma ona charakter kompleksowy, nie budzi wątpliwości metodologicznych, odnosi się szczegółowo do orzecznictwa i niesie w sobie element poznawczy zarówno poprzez badania aktowe jak i prowadzone badania statyczne. Co do zasady napisana jest prawidłowym językiem, za

zachowaniem jego wysokiej kultury. W tym miejscu warto wskazać tylko na nieprawidłowe używanie (dwukrotnie – s. 13 i 47) słowa „doktryner" – wbrew intuicji Autora nie jest to przedstawiciel doktryny ale „osoba, która bezkrytycznie wierzy w zasady nieprzystające do rzeczywistości oraz bezwzględnie ich przestrzega"[3] lub też: „osoba o skostniałych poglądach, kierująca się regułami jakiejś sztywnej doktryny"[4]. Wskazana uwaga wydaje się jednak być tylko wyjątkiem potwierdzającym regułę, jaką jest jasność i czytelność tekstu rozprawy.

Warto też podkreślić ogrom zaangażowania w prace nad dysertacją. Mamy bowiem do czynienia nie tylko z kompleksową analizą poglądów doktryny ale również z badaniami aktowi i statystycznymi, które wymagają dużego zaangażowania i czasu. Dlatego też, opatrzone dobrym komentarzem Autora, stanowią one duży walor pracy.

V. WNIOSKI KOŃCOWE.

Recenzowana rozprawa Pana magistra Marcina Piotrowskiego odpowiada bez wątpienia wymogom stawianym pracom doktorskim. Zgłoszone uwagi i zastrzeżenia nie zmieniają ogólnej, pozytywnej oceny i mogą stanowić pewne wsparcie przy ewentualnej publikacji pracy. Jest to opracowanie poprawne merytoryczne, przedstawia bardzo ciekawie zagadnienie obecnie najsurowszej kary właściwej demokratycznym państwom. Autor swobodnie posługuje się niezbędnymi dla potrzeb analizy naukowej aktami prawnymi, ujawnia ich znajomość i czyni to poprawnym językiem prawniczym. Przedstawia nadto kilka własnych refleksji naukowych, zwłaszcza w płaszczyźnie praktycznej – w odniesieniu do omawianych konkretnych przypadków. Wykazuje się tym samym umiejętnością prowadzenia dyskursu naukowego, analizy literatury, orzecznictwa oraz umiejętnością prowadzenia badań statystycznych. Lektura recenzowanej rozprawy dowodzi, że Doktorant prawidłowo analizuje zmieniające się prawo karne. Jako istotną wartość pracy należy podkreślić ciekawe badania aktowe oraz analiz statystyczne, które dodają pracy dużą wartość i z pewnością są nie tylko ciekawym jej uzupełnieniem ale również burzą pewne schematy myślowe – w tym schematy autora niniejszej recenzji.

Konkludując wskazuję, że Pan mgr Marcin Piotrowski przedstawił samodzielną rozprawę doktorską, która stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego z zakresu prawa karnego. Pokazuje przy tym stosowną wiedzę Doktoranta w tym obszarze. Mając na uwadze

[3] Za wsjp.pl
[4] Za sjp.pwn.pl

powyższe uważam, że **rozprawa doktorska odpowiada warunkom określonym w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 ze zm.) i uzasadnia dopuszczenie Doktoranta – Marcina Piotrowskiego do dalszego postępowania w przewodzie doktorskim.**

dr hab. Jacek Potulski, prof. UG